

*Ігор Семененко,
Михайло Куцкір,
м. Ужгород*

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ДОПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ, КУРСАНТІВ І ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР

Постановка проблеми. Питання військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки допризовної молоді, курсантів і військовослужбовців Збройних сил України, працівників силових структур було та залишається надзвичайно актуальним. Особливого значення це питання набуває в контексті військових конфліктів та загрози територіальній цілісності держави.

Фізичне виховання – важлива частина підготовки юнаків до виконання почесного обов'язку кожного громадянина – служби в Збройних силах України. Воно є також особливим елементом навчання майбутніх воїнів – захисників нашої Вітчизни.

Завдання військово-патріотичного виховання молоді – формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних й історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції та законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування навичок аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вмінь на цій основі самостійно й адекватно оцінювати події, що відбуваються в державі й світі, свою роль та місце в цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни.

Хортинг як комплексний вид бойового мистецтва, народжений в Україні, несе в собі як філософські так і психологічні важелі щодо виховання дітей та юнаків. Він базується на принципах спортивної підготовки як багаторічний, цілорічний, спеціально організований навчально-тренувальний процес всебічного розвитку, навчання та морально-етичного виховання спортсменів і стимулює майбутніх захисників до служби в Збройних силах України.

Морально-психологічне забезпечення бойової та мобілізаційної готовності військ (сил), бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань включає комплекс організаційних, виховних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на підтримання постійної бойової готовності органів управління, об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів, установ і закладів, реалізацію духовного та професійного потенціалу особливого складу під час виконання навчально-бойових завдань.

Мета статті – довести, що фізична підготовка допризовної молоді та курсантів військових училищ шляхом засвоєння певного арсеналу бойових елементів хортингу, психологічні особливості різних вікових груп спортсменів-хортингістів у процесі тренувань і підготовки майбутніх захисників України; військово-патріотичне виховання допризовної молоді; морально-психологічне забезпечення бойової готовності ЗСУ стимулює майбутніх захисників до служби в Збройних силах України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фізична підготовка допризовної молоді та курсантів військових училищ.

Фізичне виховання є важливою частиною підготовки юнаків до виконання почесного обов'язку громадянина держави – служби в Збройних силах України. Фізичне виховання – особливий і незамінний елемент навчання майбутніх воїнів-захисників нашої Вітчизни.

Мета фізичного виховання полягає в тому, щоб допризовники набули фізичної загартованості, необхідної для оволодіння зброєю та бойовою технікою і перенесення фізичних навантажень, нервово-психологічних напружень, несприятливих чинників бойової діяльності. Фізичне виховання відіграє важливу роль у формуванні молодого покоління, зміцненні та збереженні його здоров'я, підготовці до майбутньої професійної діяльності із захисту Батьківщини. Фізичне виховання дітей і молоді України є важливим компонентом гуманітарного виховання, спрямованого на формування в них

фізичного та морального здоров'я, удосконалення фізичної і психічної підготовки до ведення активного життя, професійної діяльності та захисту Батьківщини. І саме хортинг як комплексний вид бойового мистецтва, народжений в Україні, який базується на принципах спортивної підготовки як багаторічний, цілорічний, спеціально організований навчально-тренувальний процес всебічного розвитку, навчання та морально-етичного виховання спортсменів, стимулює майбутніх захисників до служби в Збройних силах України. Система фізичного виховання дітей та молоді з хортингу відповідає принципам індивідуального і особистісного підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого застосування різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення. Стратегічними цілями фізичного виховання дітей та молоді є формування в них фізичного, морального та психічного здоров'я, усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні, розвитку інтересу та звички до самостійних занять фізкультурою і спортом, набуття знань і вмінь здорового способу життя. Фізичне виховання дітей і молоді реалізується через фізкультурну освіту, фізичну підготовку, спортивне тренування, самостійні заняття та участь у масових фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходах. Фізична підготовка допризовної молоді та курсантів військових училищ України це насамперед: 1) розвиток і постійне вдосконалення фізичних якостей – витривалості, гнучкості, сили, швидкості, спритності; 2) зміцнення здоров'я, загартування організму та підвищення його стійкості до впливу несприятливих чинників бойової діяльності, вдосконалення особистої фізичної підготовки, набутої на заняттях із фізичної культури; 3) оволодіння прийомами рукопашного бою, а також навичками прискореного руху, плавання та подолання різноманітних перешкод для виконання бойових завдань та надання допомоги товаришеві; 4) виховання в майбутніх воїнів дисциплінованості, цілеспрямованості, сміливості, рішучості, ініціативи, винахідливості, наполегливості, витривалості, психічної стійкості, впевненості у своїх силах тощо.

Фізичне виховання має сприяти вихованню дисциплінованості, колективізму, товариської взаємодопомоги та формуванню стройової виправки та підтягнутості [8; 9]. Чимало з цих завдань і цілей повинно вирішуватись безпосередньо на уроках фізичної культури з першого класу, а для юнаків 10–11-х класів починають діяти ще й вимоги „Програми допризовної підготовки молоді“, в якій передбачено окремий розділ – „Прикладна фізична підготовка“. Це ускладнює, але й доповнює шкільний курс загальної фізичної культури. У випускних класах більше уваги приділяється загальнофізичній підготовці юнаків (допризовників) – одному з найважливіших чинників прикладної фізичної підготовки. Програмою цієї підготовки передбачається: подолання перешкод, метання гранати в ціль, рукопашний бій, спортивна гімнастика, рухові ігри. Вправи цих розділів розвивають витриманість і самовладання, швидкість у діях і швидкість рухових реакцій, силу та силову витривалість.

Фізична підготовка є важливою складовою частиною допризовної підготовки молоді. Її роль ще більше посилюється з перспективою створення професійної армії, оскільки основним джерелом комплектації війська буде українська молодь. Фізична підготовка спрямована на формування в юнаків міцного здоров'я, високого рівня розвитку фізичних якостей (сили, витривалості, швидкості та спритності), набуття прикладних умінь і навичок. Сучасні форми та методи ведення бойових дій потребують всебічного розвитку особистості військовослужбовця, зокрема його фізичного розвитку [1; 6; 11], забезпечення максимуму ефективності, швидкості й зручності при мінімумі рухів. Різке зниження фізичних навантажень, недостатня рухлива активність учнів призводить до гіподинамії – „рухливого голоду“, в той час як оволодіння складною технікою, виконання бойових дій потребують різнобічної фізичної підготовки майбутнього воїна.

Аналіз досвіду роботи шкіл, наукових досліджень, популярної педагогічної літератури показує, що молоді люди, призвані на військову службу, слабо підготовлені фізично. Таке становище пояснюється насамперед тим, що навчальні плани загальноосвітніх шкіл передбачають лише дві-три години занять із фізичного виховання на тиждень. Крім того, недостатньо робиться для налагодження систематичних занять з дітьми та підлітками, які мають відхилення у стані здоров'я; не відпрацьована система оздоровчих заходів для юнаків, у яких медична комісія під час обстеження та приписки їх до призовних ділянок виявила різні захворювання. З метою успішної підготовки

допризовної молоді до служби в Збройних силах України і, зокрема, швидкого їх входження в умови військової діяльності на початковому етапі, в школах, гімназіях, ліцеях, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах введений обов'язковий предмет – фізична підготовка. У системі фізичного виховання допризовної молоді вона має посідати особливе місце. Рівень розвитку її компонентів – сили, швидкості, витривалості, гнучкості, на думку більшості дослідників, позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я молодого покоління.

Фізична підготовка – один із найважливіших параметрів, який характеризує стан фізичних якостей і здоров'я людини. За останнє десятиліття в Україні склалась критична ситуація відносно функціонального стану допризовної молоді. Дані призовної комісії військових комісаріатів свідчать про те, що для служби в Збройних силах України не придатний кожен п'ятий допризовник. Роль шкільного виховання та його основних форм, спрямованих на прищеплення фізичної культури, є надзвичайно важливою. Технічний прогрес, стрімкий розвиток науки й зростання кількості нової інформації роблять навчальний процес молоді людини дедалі більш інтенсивним, напруженим. Відповідно зростає значення фізичної культури як засобу оптимізації режиму життя, активного відпочинку, збереження та підвищення працездатності юнаків протягом всього періоду підготовки до служби.

Поряд із засобами фізичної культури забезпечується загальна та спеціальна фізична підготовка з урахуванням реальних умов служби майбутнього захисника України. Встановлено, що для успішного виконання професійних прийомів і дій військовослужбовців десантних підрозділів необхідні високі показники швидкості та силової витривалості (А. А. Сафонов, 1986), військовим операторам, морським піхотинцям, льотчикам – загальна витривалість (Н. П. Воронов, 1983; В. І. Іванов, 1997), екіпажам самохідних артилерійських гармат – швидкісно-силова та спеціальна витривалість (А. С. Манкуєв, 1986; В. А. Зельницький, 1997), наводчикам – швидкість, уважність, сила, координація рухів (І. А. Дерій, 1983).

Отже, для підвищення готовності молоді до опанування найважливіших військових спеціальностей потрібна фізична підготовка вже в умовах навчання юнаків у закладах освіти різних типів. Крім цього, потрібно завчасно спрямовувати молодь із певним рівнем розвитку фізичних якостей і фізичної підготовленості у виборі військової спеціальності. З іншого боку юнаки-призовники повинні до 16–18 річного віку досягнути такого рівня фізичної підготовленості, який забезпечував би їм швидку адаптацію до служби в Збройних силах України. Ефективним засобом для мобілізації резервних можливостей людини, формування різноманітних пристосувальних реакцій організму, підвищення ефективності його функціонування навіть за умов радіаційного забруднення є систематичні заняття фізичними вправами, оптимальна рухова активність. Тож фізична підготовка юнаків допризовного віку потребує насамперед розробки педагогічних технологій ефективного розвитку фізичних якостей учнів у процесі навчальних занять.

Психологічні особливості різних вікових груп спортсменів-хортингістів у процесі тренувань і підготовки майбутніх захисників України.

Фахівцями з Української федерації хортингу були розроблені завдання, основні засоби базової підготовки дітей-спортсменів, а також вікові етапи їх багаторічної підготовки. Так, згідно програми підготовки спортсменів у процесі багаторічної підготовки визначено три вікові зони та п'ять етапів багаторічної підготовки:

Вікові зони: вікова зона перших успіхів; вікова зона оптимальних результатів; вікова зона збереження високих результатів;

Етапи багаторічної підготовки: *перший етап* – посвячення у хортинг (6–8 років) – етап початкової підготовки; *другий етап* – загальне удосконалення (8–12 років) – етап попередньої базової підготовки юних спортсменів хортингу; *третій етап* – спеціальна базова підготовка (13–15 років); *четвертий етап* – підготовка до вищих досягнень (16–17 років); *п'ятий етап* – підготовка до вищих досягнень (старше 17 років) [2; 6].

Першочерговими завданнями та засобами *першого етапу* початкової підготовки (6–8 років) є: всебічна фізична підготовка й оволодіння основами хортингу, розвиток швидкісно-силових і функціональних можливостей, розвиток серцево-судинної та дихальної систем, залучення до змагальної діяльності, теоретичні заняття, тестування.

Тренер звертає увагу на те, що майже всі діти приходять до клубу на заняття хортингом із прагненням вчитися. Вихованці ставляться до хортингу, як до серйозної, суспільно важливої діяльності. З перших днів навчання хортингу майже всі діти намагається гарно до нього ставитися, бо на цей момент виникає певне уявлення про ідеального спортсмена (цей ідеал ще досить нечіткий, але він відіграє важливу роль у механізмі ставлення дітей до навчання). Через три-чотири місяці в окремих вихованців ставлення до тренувань змінюється, що, як правило, є результатом неправильного підходу тренера до виховного процесу. Основна причина байдужості дітей до занять, їхнього небажання відвідувати секції з хортингу – недосконалість організації тренером навчально-виховного процесу, що виявляється в недостатній активізації навчальної діяльності з хортингу. В окремих вихованців мислення направлене на надмірне захоплення вправами, що сприяють формуванню різних навичок. Важливо пам'ятати про індивідуальні відмінності дітей (впевнених та невпевнених у своїх силах) під час закріплення у них позитивного ставлення до занять хортингом. Є діти, які намагаються виявляти активність, демонструючи цим ставлення до клубу та тренера, але є й такі, які прагнуть бути непоміченими, чітко не виражають своє ставлення до клубу.

Важливе значення в навчанні хортингу має й ставлення дітей до тренера. Прийшовши до клубу, початківці, особливо ті, які відвідували дитячий садок, не відразу звикають до того, як тренер ставиться до них. Лише з часом, тривалість якого здебільшого залежить від особистих якостей тренера, встановлюються нові для дітей ділові й водночас довірливі стосунки з ними. Як правило, у 6–7 років діти не виявляють критичного ставлення до тренера, вони виконують всі його вимоги, люблять і поважають за те, що він навчає їх. Вимогливість і стриманість тренера діти пов'язують із серйозністю нового для них виду діяльності – заняттями з хортингу. Критичне ставлення з'являється в дітей 8-ми років, якщо тренер допускає помилки в навчально-виховному процесі занять хортингом. Діти восьми років перестають бути егоцентричними та велику увагу звертають на навколишній світ. Їм подобається спілкуватися з іншими дітьми, але вони хотіли б займати в середовищі своїх однолітків власне місце. Більшість дітей залюбки допомагають своїм батькам у господарстві, виявляють інтерес до молодших за себе та до старших. Найважливіше на першому етапі юних спортсменів (6–8 років) – це індивідуальний підхід тренера до кожної дитини та виявлення здібних учнів і їх попередній відбір для подальших занять хортингом, виховання зацікавленості до систематичних занять спортом, працьовитості та дисциплінованості.

Другий етап – загальне удосконалення (8–12 років) – етап попередньої базової підготовки юних спортсменів-хортингістів. Основними завданнями та засобами є: теоретичні заняття, тестування, вправи для розвитку фізичних якостей, зміцнення опорно-рухового апарату, формування рухових навичок і вмінь. Особливу увагу потрібно звернути на те, що це вік інтенсивного росту та розвитку всіх систем організму дітей. Висока рухлива активність і значний розвиток рухових функцій дозволяють вважати цей вік сприятливішим для початку регулярних занять хортингом. У цьому віці потрібно звернути увагу на те, що психіка дитини різко змінюється, інколи стає нестриманою, легко провокується на конфлікти. У цей період діти бажають відчувати себе дорослішими, а тому деколи опиняються в опозиції до старших дітей. У них триває постійна внутрішня боротьба. Вони шукають героя, який був би гідним для їхнього наслідування. І цими героями стають, як правило, персонажі кінофільмів, музиканти, спортсмени та інші рекламовані герої. Небезпека полягає в тому, що діти часто не задумуються над рисами характеру, моральними принципами та ставленням до своїх ідеалів. Тож головне завдання тренера – спрямувати їх зацікавленість і створити атмосферу клубної команди з хортингу, щоб діти брали приклад у старших талановитих бійців клубу.

Отже, бойова система та мистецтво двобою побудовані саме на психологічних аспектах виховання, на загальнонародському світогляді виховної системи дітей, яка спроможна впливати на їхній розум, відволікати від шкідливих звичок, спрямовувати на здоровий спосіб життя. Одним із основних засобів профілактики відхилень у поведінці дітей, вважається засвоєння ними знань про встановлені правила й норми, формування позитивних звичок і якостей. Індивідуального підходу потребують усі діти, як сильніші, так і слабкіші. Здібні до навчання хортингу діти, як правило, легко засвоюють знання,

вміння та навички. Але іноді зазнаються (особливо, коли їх дуже захваляють), що негативно позначається на їхніх успіхах і розвитку здібностей. Тому в цьому віці індивідуальний підхід до кожного юного спортсмена повинен бути більш обґрунтований.

Третій етап – спеціальна базова підготовка (13–15 років) – основні завдання та засоби етапу спеціальної базової підготовки включають у себе: вправи, що спрямовані на вдосконалення функціонального стану, підвищення фізичної працездатності та спеціальної витривалості; рухливі ігри: регбі на м'якому покритті, міні-футбол, настільний теніс; теоретичні заняття по спеціальній програмі; змагання з форм хортингу та демонстрації базових елементів, загальної та базової підготовки. Цей вік називають пубертатним, періодом статевого дозрівання, тинейджерським, перехідним періодом і т. ін. Кожна з характеристик частково відбиває його особливості. Ділиться він на дві фази: негативну (критичну, 11–13 років) і позитивну (13–16 років). До старшого підліткового віку пріоритети міняються, у 13–15 років людина стає дорослішою та відповідальнішою. Передусім потрібно відзначити, що вік цей – складний не лише тому, що „гормони грають“. Підліток вийшов із того віку, коли все було зрозумілим і постійним. Він був дитиною, в нього були улюблені іграшки й ігри; поведінка та статус залежної від батьків особи, хоча і не в повному розумінні цього слова. При переході у пубертатний вік підліток розгублюється. Він відчуває, що щось змінилося, але не розуміє, що саме. Тож хочеться знайти нові інтереси, нових знайомих, і цей постійний безперервний пошук штовхає його поділитися цим із найближчими людьми. Він хоче розповісти всьому світу, який він неповторний, єдиний, унікальний. Та так воно, загалом, і є. Саме в підлітковому віці виникає „пубертатна криза“. Процес гормональної перебудови організму супроводжується поступовими змінами фізичного вигляду та психічної сфери. Найважливіша ознака перехідного віку – встановлення регулярної активності статевих залоз, що виявляється в дівчат – менструаціями, а у юнаків – еяколяціями, а також фазовими змінами темпів росту, формуванням відповідних пропорцій тіла та їх вторинних статевих ознак. Віковий перехідний період, упродовж якого в організмі людини відбувається складна фізіологічна перебудова, завершується досягненням статевої зрілості. Основною особливістю цього віку є різкі якісні зміни, що супроводжують усі сторони розвитку. Процес фізіологічної перебудови лише – тло, на якому протікає психологічна криза. Збільшуються ріст і вага: у хлопчиків в середньому пік „стрибка росту“, припадає на 13 років і закінчується після 15 (іноді до 18), а у дівчаток „стрибок“ зазвичай починається й, відповідно, закінчується на два роки раніше (подальший поступовий ріст може тривати ще декілька років). Зміна росту та ваги супроводжується зміною пропорцій тіла. Інтенсивний ріст кісток скелета, що досягає 6 см на рік, випереджає розвиток мускулатури та ріст судин. Усе це призводить до деякої непропорційності тіла, підліткової незграбності та частих скарг на болі в ділянці серця й грудної клітки (але від них, звичайно, в жодному разі не можна відмахуватися. Адже не завжди біль у ділянці серця можна списати на пубертатний вік). Діти відчувають себе в цей час незграбними, невмілими. Вправи, спрямовані на вдосконалення функціонального стану, підвищення фізичної працездатності та спеціальної витривалості, мають бути виваженими, зміни в інтелектуальній сфері розвивають здатність самостійно справлятися з тренувальною програмою. Водночас багато підлітків зазнають труднощі під час тренувань, які починають відходити на другий (у кращому разі) план через їхнє бажання, щоб усі ставилися до них як до дорослих. Вони претендують на рівні права у стосунках із старшими та йдуть з ними на конфлікти, відстоюючи свою дорослу позицію. Тому в цей період тренер має притримуватися принципу індивідуального підходу до кожного спортсмена, не забуваючи про всіх.

Четвертий етап – підготовка до вищих досягнень (16–17 років). Це етап подальшого удосконалення спеціальної фізичної підготовленості, розкриття індивідуальних можливостей спортсменів, подальшого вдосконалення з теоретичної та тактичної підготовки. Новий віковий період – рання юність (16–17 років). Цей період вважають третім світом, що існує між дитинством та дорослістю. В цей час учень-спортсмен потрапляє на поріг реального дорослого життя та дивиться на теперішнє з позиції майбутнього, шукає сенс свого життя. Якщо розглядати розвиток тільки як зміну психологічних функцій, то всі основні новоутворення, закріплюючись та

вдосконалюючись, вже закінчилися в підлітковому віці. Але, розглядати розвиток учня-спортсмена таким чином було б помилково. Кожен віковий період важливий сам по собі в житті окремої людини, незалежно від зв'язку з іншими періодами. Адже тільки з притаманною цьому віку соціальною ситуацією розвитку відбуваються істотні зміни особистості. Нова соціальна позиція учня-спортсмена з хортингу змінює для нього значущість тренування. У порівнянні з підлітками інтерес до тренування в них підвищується, адже розвивається нова мотиваційна структура навчання. Домінуюче місце посідають мотиви, що пов'язані з самовизначенням і підготовкою до самостійного життя. Ці мотиви отримують особистісний сенс і стають дієвими. Учні-спортсмени цього віку, для яких головною метою стає навчально-тренувальна діяльність, починають розглядати навчання як необхідну базу, передумову майбутньої професійної діяльності з виду спорту хортинг. Саме у старшому віці проявляється свідоме позитивне ставлення до тренування. Юнаків цікавлять переважно ті досягнення, які будуть потрібні в подальшому житті та їх знову починає хвилювати успішність тренування. Поняття „психологічної готовності“ охоплює наявність потреб і здібностей, що дають можливість спортсмену найповніше реалізувати себе у професійній діяльності, громадському житті, майбутньому сімейному житті. Передусім, це потреба у спілкуванні з іншими людьми та здатність творчо працювати; вміння теоретично мислити, орієнтуватися в різноманітних подіях, що відбуваються в сучасному світі, який постає крізь призму наукового, теоретичного світогляду; наявність розвиненої рефлексії, за допомогою якої забезпечується свідоме та критичне ставлення до себе. Головною ознакою цього періоду є потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, вибрати професію, усвідомити себе членом суспільства, виробити світогляд, вибрати свій життєвий шлях. І головне завдання тренера – допомогти учневі-спортсмену у виборі життєвого шляху. Тільки реалізована, сформована ідентичність особистості (довіра до світу, самостійність, ініціативність, компетентність) дає змогу юнаку вирішити головне завдання, що ставить перед ним суспільство, – завдання самовизначення, вміння розробити свій життєвий план.

П'ятий етап – підготовка до вищих досягнень (старші 17 років). Цей етап завершення побудови бази загальної й спеціальної фізичної підготовки та рівня вищих спортивних досягнень. Межа переходу від підліткового до юнацького віку дуже умовна та за різними схемами періодизації припадає на різний вік. У схемі вікової періодизації онтогенезу юнацький вік було визначено як 17–21 років для юнаків і 16–20 – для дівчат. Психологи не одностайно визначають вікові межі юності. У західній психологічній традиції взагалі переважає тенденція до об'єднання дитинства та юності в єдиний віковий період, що називають періодом дорослішання. У цьому віці більшість функцій організму перебувають у періоді останнього етапу розвитку. За багатьма показниками розвиток організму юнака наближається до розвитку дорослої людини. В цьому віці рекомендується виконання фізичних навантажень великої інтенсивності. Тому старші юнаки прагнуть до самовдосконалення та потребують додаткової уваги під час підготовки до змагань. Їм притаманний високий ступінь функціональної досконалості, серцево-судинна система готова до високих навантажень. Одним із важливих виховних завдань у цей період є виховання високоморальних якостей, прищеплення поваги до спортивного етикету хортингу. Від спортсменів цієї вікової групи можна чекати найвищих спортивних результатів [3, с. 70–74].

Військово-патріотичне виховання допризовної молоді.

Завдання військово-патріотичного виховання молоді такі: формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних й історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції та законів України, соціальної активності й відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей до аналізу зовнішнього та внутрішньополітичного стану, вміння на цій основі самостійно й адекватно оцінювати події, що відбуваються в державі та світі, свою роль та місце у цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни.

Завдання ж державних органів та структур щодо військово-патріотичного виховання – інші, а саме: створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України [4]; формування

прагнення до оволодіння військовими знаннями відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості спортсмена-хортингіста; підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування та розвиток мотивації, спрямованої на підготовку: до захисту Української держави; служби у Збройних силах України; різних силових структурах.

Військово-патріотичне виховання молоді здійснюється за такими *напрямами*:

- *державний* – базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;
- *соціальний* – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання поважного ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;
- *військовий* – передбачає вивчення: військової історії України, переможних битв українського війська; озброєння Збройних сил України та основних зразків техніки, щодо набуття початкових навичок користування ними; підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту державності України;
- *психолого-педагогічний* – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні в процесі підготовки юнаків до військової служби; проведенні методичної роботи з узагальненням і поширенням передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленням форм і напрямів цієї діяльності;
- *правовий* – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення правової культури.

Методами військово-патріотичного виховання молоді є:

- *переконання* – формування впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту своєї країни [9; 10];
- *стимулювання* спортсменів-хортингістів реалізується в різноманітних формах заохочення та змаганнях; особистий приклад тренера, який має бути взірцем для молоді, вимогливим, його вміння надати доручення та перевірити виконання;
- *самопідготовка* – процес активного формування та самовдосконалення молодої людини; виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю спортсмена-хортингіста.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, установ, підприємств, вищих навчальних закладів, зустрічей із ветеранами війни та військової служби, походів по місцям бойової слави, пошукової роботи, участі в роботі клубів і гуртків військово-патріотичного спрямування. Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка спрямована на встановлення та підтримання зв'язків із військовими частинами, вищими військовими навчальними закладами, із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, цивільними навчальними закладами, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів із військово-патріотичного виховання молоді, виховання в неї громадянських почуттів і якостей. Для організації військово-шефської роботи, військової професійної орієнтації та патріотичного виховання молоді на основі пропозицій військових комісаріатів, погоджених із органами управління освітою, наказами командувачів військ оперативних командувань (начальників гарнізонів) військових частин, військові навчальні заклади, незалежно від їх підпорядкування, закріплюються за цивільними навчальними закладами з урахуванням можливості подальшого комплектування випускниками цих навчальних закладів шефських військових частин під час призову на строкову військову службу та військову службу за контрактом. *Формами* військово-шефської роботи є: організація днів відвідування військових частин із нагоди державних і військових професійних свят, днів частин, днів складання Військової присяги; запрошення представників підшефних колективів як спостерігачів під час проведення тактичних навчань, організація тематичних вечорів, зустрічей з особовим складом військових частин, сім'ями військовослужбовців; залучення молоді до участі в упорядкуванні меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни; надання допомоги місцевим

органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки; організація змагань із військово-прикладних видів спорту, проведення стрільб із автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами.

Організація взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, керівників навчальних закладів, підприємств, установ із органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, організаціями та установами з питань військово-патріотичного виховання здійснюється на підставі договорів про співробітництво, які складаються, як правило, на рік і передбачають правові засади спільної роботи та порядок взаємодії сторін, їх взаємні зобов'язання. Як додаток до договору може бути розроблений план спільної роботи на рік, що затверджується посадовими особами, які підписують договір. Спільні заходи плануються з урахуванням інтересів сторін і визначенням розподілу їхніх повноважень й відповідальності. Загальне керівництво військово-шефською роботою здійснюється органами виховної роботи Міністерства оборони України, військ Цивільної оборони України, Прикордонних військ України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а безпосереднє – органами виховної роботи Збройних сил України, управлінь оперативних командувань, відповідними органами інших військових формувань через органи виховної роботи військових частин, вищих військових навчальних закладів у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також із зацікавленими громадськими та іншими організаціями. Для організації роботи з питань допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді у Міністерстві оборони України, Міністерстві освіти і науки України, інших центральних органах виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, а також в управліннях оперативних командувань, військових комісаріатах, управліннях (відділах) місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань управління освітою, у справах цивільної оборони, охорони здоров'я, сім'ї та молоді, фізичної культури і спорту визначаються структурні підрозділи або посадові особи, які відповідають за стан цієї роботи, організацію взаємодії та координації дій між центральними органами виконавчої влади, їх місцевими органами, навчальними закладами, військовими частинами та вищими військовими навчальними закладами.

Морально-психологічне забезпечення бойової готовності ЗСУ.

Основними напрямками виховної роботи згідно Концепції виховної роботи в Збройних силах та інших військових формуваннях України є: морально-психологічне забезпечення (МПЗ) бойової та мобілізаційної готовності військ (сил), бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань; МПЗ військової дисципліни та профілактика правопорушень; інформаційно-пропагандистське забезпечення; культурно-виховна та просвітницька робота; військово-соціальна робота.

Морально-психологічне забезпечення бойової та мобілізаційної готовності військ (сил), бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань включає комплекс організаційних, виховних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на підтримання постійної бойової готовності органів управління, об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів, установ і закладів, реалізацію духовного та професійного потенціалу особового складу під час виконання навчально-бойових завдань.

Бойова готовність – це стан військ (сил), який дозволяє їм у встановлені строки почати бойові дії, в ході яких успішно виконувати бойові завдання. Існують кілька ступенів (рівнів) бойової готовності. Ступінь бойової готовності в мирний час забезпечує своєчасний перевід військ (сил) із мирного на воєнний стан, розгортання та вступ у війну. Нарощування бойової готовності військових підрозділів, частин, з'єднань здійснюється їх послідовним переводом як від нижчого до вищого ступеня бойової готовності, так і безпосередньо в вищий ступінь бойової готовності, обминаючи проміжний, шляхом проведення комплексу організаційних, мобілізаційних, технічних й інших заходів у встановлені планами терміни. Чим вищий ступінь бойової готовності

військ (сил), тим менше часу необхідно їм для підготовки до виконання бойових задач. Найвищий ступінь бойової готовності визначається спроможністю військ (сил) до негайного виконання бойових завдань.

Мобілізаційна готовність – це спроможність держави, її органів влади та місцевого самоуправління, підприємств і Збройних сил до проведення мобілізації; стан військ (сил), які дозволяє їм у встановлені терміни здійснити перехід на організаційно-штатну структуру воєнного часу [5]. Рівень мобілізаційної готовності військ (сил) залежить від стану мобілізаційних можливостей держави, ступеня укомплектованості підрозділів, частин і з'єднань особовим складом, забезпечення зброєю та воєнною технікою за штатом мирного часу, їх бойової злагожденості, рівня підготовки органів управління до виконання задач щодо мобілізаційного розгортання та приведенню військ (сил) у бойову готовність.

Обсяг заходів, порядок переходу та часові нормативи визначаються мобілізаційними планами, які розробляються в мирний час.

Бойове чергування – це особливий вид чергування (діяльності) спеціально виділених сил і засобів, які знаходяться в більш високих у порівнянні з іншими силами та засобами ступенях бойової готовності щодо рішення запланованих або неочікуваного виниклих завдань і ведення бойових дій. Воно організується з метою своєчасного виявлення нападу противника, негайного враження найбільш важливих об'єктів, припинення порушення сухопутного, повітряного та морських кордонів.

Бойова служба – це комплекс заходів, що проводяться військами (силами) у мирний час для попередження неочікуваного нападу противника, зриву та послаблення його ударів, а також забезпечення інтересів держави в найбільш важливих аспектах її функціонування.

Оперативна підготовка – основний вид підготовки генералів, адміралів, офіцерів і органів управління стратегічної, оперативно-стратегічної, оперативної та оперативно-тактичної ланок. Головною ціллю оперативної підготовки є: набуття тими, які навчаються, глибоких оперативно-стратегічних та оперативно-тактичних знань у сполученні з опрацюванням умінь реалізовувати їх у практичній діяльності в різній обстановці; підтримання органів управління в постійній бойовій готовності, командуванні військами (силами) в процесі рішення ними оперативних завдань. Вона включає вивчення: теоретичних основ воєнної стратегії та оперативного мистецтва; будівництва своїх Збройних сил, воєнної географії, ТВД та особливостей обладнання; збройних сил інших держав, можливого характеру та способів їх бойових дій; вдосконалення практичних навичок посадових осіб в управлінні військами під час приведення їх у різні ступені бойової готовності, розгортанні, підготовці та веденні операцій (бойових дій).

Висновки. Питання військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки допризовної молоді, курсантів і військовослужбовців Збройних сил України, працівників силових структур в умовах військового конфлікту та загрози територіальній цілісності держави є таким питанням національної безпеки, що потребує постійного вивчення та вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Допризовна підготовка : підруч. для 10–11 кл. / М. І. Томчук, Ю. В. Крамаренко, М. І. Нецадим та ін.; за ред. М. І. Томчука. – 2-ге вид., змін. і доп. – К. : Вежа, 1998. – 448 с.
2. Єрмоєнко Е. А. Хортинг. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2010. – 108 с.
3. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
4. Закон України Про військовий обов'язок і військову службу [від 07.04.2015] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Іллюк О. О. Щодо необхідності розробки положення про морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності військ / О. О. Іллюк // Честь і закон, 2002. – № 3. – С. 27–38.

6. Конрад Н. И. Сунь-цзы – трактат о военном искусстве. – М., 1950. – 157 с.
7. Лебедь П. Подготовка офицерских кадров Сухопутных войск США // Зарубежное военное обозрение, 1996. – № 9. – С. 16–19.
8. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка : витоки, духовні цінності, сучасність / Ю. Руденко, О. Губко. – К. : МАУП, 2007. – 384 с.
9. Ситник Г. П. Розвиток концептуальних підходів щодо забезпечення національної безпеки – ключові проблеми державного управління / Г. П. Ситник // НАДУ. – К., 2003. – С. 265–277.
10. Указ Президента України „Про Военну доктрину України“ // Офіційний вісник України, 2004. – № 30.
11. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : У 3 т. / редкол. : П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1990 – 1991. – Т. 1. – 592 с.

REFERENCES

1. Tomchuk, M. I., Kramarenko, Yu. V., & Neshchadym, M. I. (Eds.). (1998). *Dopryzovna pidhotovka: Pidruchnyk dlia 10–11 kl.* [Pre-conscription training: Textbook for 10-11 kl.]. Kyiv: Vezha.
2. Yeromenko, E. A. (2010). *Khortynh. Navchalna prohrama dlia dytiacho yunatskykh sportyvnykh shkyl* [Horting. The curriculum for youth sports schools]. Kyiv: Palyvoda A. V.
3. Yeromenko, E. A. (2014). *Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy* [Horting – A National Sport of Ukraine]. Kyiv: Palyvoda A. V.
4. Zakon Ukrainy Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu cluzhbu (vid 04.07.2015) [The Law of Ukraine On Military Duty and Military Service]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Illiuk, O. O. (2002). Shchodo neobkhdnosti rozrobky polozhennia pro moralno-psykholohichne zabezpechennia sluzhbovo-boiovoi diialnosti viisk [As for necessity of development of position of moral and psychological support of service and combat activity of troops]. *Chest i zakon [Honor and law]*, 3, 27–38.
6. Konrad, N. I. (1950). *Sun-tsy – traktak o voennom iskusstve* [Sun Tzu. A Treatise of the art of warfare]. Moscow.
7. Lebed, P. (1996). Podhotovka ofitserskikh kadrov Sukhoputnykh voisk SShA [Training officers of US Army]. *Zarubezhnoe voennoe obrazovanie [Zarubezhnoe voennoe Review]*, 9, 16–19.
8. Rudenko, Yu., & Hubko O. (2007). *Ukrainska kozatska pedahohika: vytoky, dukhovni tsinnosti, suchasnist* [Ukrainian Cossacks pedagogics: Origins, spiritual values, modernity]. Kyiv: MAUP.
9. Sytnyk, G. P. (2003). Rozvytok konceptualnykh pidhodiv shchodo zabezpechennia natsionalnoi bezpeky – kliuchovi problemy derzhavnoho upravlinnia [Development of conceptual approaches to ensuring national security is the main problems of of state administration]. *NADU [NAPA]*, Kyiv, 265-277.
10. *Ukaz Prezydenta Ukrainy „Pro Voiennu doktrynu Ukrainy“* [Decree of the President of Ukraine „About the military doctrine of Ukraine“]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy [Official bulletin of Ukraine]*, 30, 2004.
11. Yavornytskii, D. I., & Sokhan, P. S. (Eds.). (1990). *Istoriia zaporizkikh kozakiv: Vol. 1* [History of Zaporozhye Cossacks]. Kyiv: Naukova Dumka.

Ігор Семененко, Михайло Куцкір.

Військово-патріотичне виховання та фізична підготовка допризовної молоді, курсантів і військовослужбовців Збройних сил України, працівників силових структур.

У статті проаналізовані та розкриті деякі аспекти питання військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки допризовної молоді, курсантів і військовослужбовців Збройних сил України, працівників силових структур, що є питанням національної безпеки та таким, яке набуває особливого значення в умовах військового конфлікту та загрози територіальній цілісності України. Особливу увагу в

статті повернуто до питань фізичної підготовки допризовної молоді та курсантів військових училищ, військово-патріотичного виховання допризовної молоді, психологічних особливостей різних вікових груп спортсменів-хортингістів у процесі тренувань і підготовки їх як майбутніх захисників України та морально-психологічного забезпечення бойової готовності ЗСУ. Описано: програму підготовки спортсменів у процесі багаторічної підготовки та виділено три вікові зони й п'ять етапів багаторічної підготовки; військово-патріотичне виховання молоді, що здійснюється за напрямками: державний, соціальний, військовий, психолого-педагогічний, правовий.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, фізична підготовка, хортинг, бойове мистецтво, морально-психологічне забезпечення, допризовна молодь, спортсмен, курсант, військовослужбовець, Збройні сили України, національна безпека, почуття патріотизму.

Igor Semenenko, Mykhaylo Kutskir.

Military-patriotic education and physical training of pre-conscription youth, cadets and members of the Armed Forces of Ukraine and security services.

Trans Carpathian Regional Center for Socioeconomic and Humane Studies of the NAS of Ukraine; President of the local community of the UFH NGO in Uzhhorod (Universytetska Str. 21, Uzhhorod, Ukraine).

The article analyses and discloses some aspects of the military-patriotic education and physical training of pre-conscription youth, students and members of the Armed Forces of Ukraine and security services. This issue is of the national security interest and particularly important in conditions of armed conflict and threats to the territorial integrity of Ukraine. Special attention in the article is drawn to issues of physical training of pre-conscription youth and cadets of military schools, military-patriotic education of pre-conscription youth, psychological characteristics of different age groups of the Horting athletes in the process of training and preparing them to become defenders of Ukraine in future and to provide moral and psychological support for the combat readiness of the Armed Forces. The author considers a training program for athletes and distinguishes three age groups as well as five stages of the training process; military-patriotic education of youth to be carried out in the following areas: political, social, military, psychological, pedagogical, legal.

Key words: military-patriotic education, physical training, Horting, martial arts, moral and psychological support, pre-conscription youth, athlete, student, military, armed forces of Ukraine, national security, patriotism.

Игорь Семененко, Михаил Куцкир.

Военно-патриотическое воспитание и физическая подготовка допризывной молодежи, курсантов и военнослужащих Вооруженных сил Украины, работников силовых структур.

В статье проанализированы и раскрыты некоторые аспекты вопроса военно-патриотического воспитания и физической подготовки допризывной молодежи, курсантов и военнослужащих Вооруженных сил Украины, работников силовых структур, являющиеся вопросом национальной безопасности и такими, которые приобретают особое значение в условиях военного конфликта и угрозы территориальной целостности Украины. Особое внимание в статье уделено вопросам физической подготовки допризывной молодежи и курсантов военных училищ, военно-патриотического воспитания допризывной молодежи, психологических особенностей различных возрастных групп спортсменов-хортингистов в процессе тренировок и подготовки их как будущих защитников Украины и морально-психологическому обеспечению боевой готовности ВСУ. Описаны: программа подготовки спортсменов в процессе многолетней подготовки и выделено три возрастные зоны и пять этапов многолетней подготовки; военно-патриотическое воспитание молодежи, которое осуществляется по направлениям: государственное, социальное, военное, психолого-педагогическое, правовое.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, физическая подготовка, хортинг, боевое искусство, морально-психологическое обеспечение, допризывная молодежь, спортсмен, курсант, военнослужащий, Вооруженные силы Украины, национальная безопасность, чувство патриотизма.